

EGY MULTSZÁZADI GAZDA TANÁCSAI A MÉHEKRŐL ÉS GYÜMÖLCSFÁKRÓL.

I.

A z m é h e k g o n d v i s e l é s é r ü l .

1. Az méhek kepéjek körül, igen hasznos vetni mákot, cseresznyefákat, körtvefákat, fuszult, myrtust, kakukfüvet ültetni; ugy nemkülömben hársfát.

2. Az méhek ne bocsájtassanak ki munkálkodásra, hanem Szent József napja után való első szerdán, idején reggel, mert ha pénteken, csütörtöken bocsájtatnak, meddők lesznek, ha szombaton: vasárnap és hétfőn röstek lesznek, ha kedden tolvajok lesznek.

NB. Némellyek javasollják nagy-pénteken kibocsájtani a méheket.

3. Minekelötte kibocsájtassanak, tavaszkor egy héttel előtte, szép apró sóval az méhek lépjeit meg köll sózni, hogy így ha valami penisz munkájok között méhtül találtatik, a sótul kitisztúlyon; de sózás mértékletes legyen, egy döbbenyben négy vagy öt késhegygyel.

4. Az kibocsájtás előtt egy nappal, a döbbeny száját környül medvehájjal meg köll kenni, mert ezektül erősek lesznek és mérgesek, fogják magokat az tolvaj méhek ellen erősen védelmezni.

5. Midőn már a méhek munkára kibocsájtattak, arra köll igen vigyázni, hogy ha talál hó esni, a méhek döbbenyeit azonnal bé köll csinálni, hogy a méhek ki ne röpüllyenek, mert valahány kimégyen, meglátván a havat, annak fejérségitül megvakul, elesik, elvész. És ha éjjel hóharmat tavasszal esne, vigyázzon, reggel idein becsinálva tartsa a döbbenyek száját, ki ne bocsássa, mig az idő meg nem melegszik, mert valamely méh abbúl az hóharmatból döbönnybe beviszi, a gyenge raj elvész.

6. Mivel a méhek egymásnak ellenségek, rontják magokat, a döb-beny mindenütt jól bé legyen tapasztva.

NB. *Adeps ursinus in pyxide servatus augetur hyeme,
Dum ursi in suis latibulis pinguescunt.*

7. Hogyha a méhek igen bágyadtak, tápláld ily formán: hárs-fából csinálj kis válócskát, tégy egy kis nyers mézet, add be méheknek napnyugotkor éjszakára, reggel két órával napkelet után vedd ki a válócskát, jól tedd el, a méheket bocsásd ki; mindaddig köll praktikálni, mig az almafa nem virágzik, a méh akkor keresi eledelit.

8. Ha veszendő a méh, meg köll ölni egy tyukot, ezt abárod meg száraz szilva vízben, azután süsd meg, kend meg mézzel, add be a méheknek, nyársra szúrván. [Probatum est.]

9. Midőn az almafa virágzik, az döb-benyek száját egészen kinyisd, a döb-beny allyárul vedd le a tapasztot, az allyát tisztán tartsad, sózd meg, hogy férgektül tiszta legyen. Nyárban minden héten az allyát söpörd meg, hasznát veszed.

10. Hogy jó egészségesek legyenek a méhek, hogyha a döb-beny allya tavasszal, midőn a méhek tavasszal kibocsájtatnak, tiszta cse-répben nékik egy kis sáfrányos víz ádatik, melytől igen fognak tisztulni, avagy sós vizet tiszta cserépben.

11. Ha netalántán a raj ki nem akarna jönni, édes rózsát almával száríts meg, ha el nem akar válni a raj a méhanyátul, azon száraz rózsás almával gyengén füstöld meg, harmadnapra fogod tapasztalni.

12. Ha méheid között tolvajokat tapasztalsz, tolvajméhek döb-be-nyit fordítsd föl, egy kevés mákot hints munkájok közé, melynek kihor-dásával, midőn egy-két nap fognak mulatni, tolvajlást elfelejtik s el-hagyják.

13. A méhes gazdáknak mesterségek leginkább abbul áll, hogy a raj el ne szökjön, ehhez ilyen arcanum vagyon, azon lépet, a melyet a csikó az orrán hoz ki, a midőn kicsikóztatik, ássa be az földbe a méhes körül, azon méhestül a raj el nem távozik. A szerint a méhek el szoktak veszni, ha anyjok elvész, a gazda vigyázzon, tavasszal fő-képpen, ha méhek anyja nem hullott-e le? mely ha megholt, kösd azt a holt anyjukat lószörre, azt felülről bocsásd a döb-benybe, mely ám-bár nem leszen is eleven, csak jelen légyen, el nem vesznek a méhek, sőt maguknak kilencz nap alatt uj anyát, vágys vezért választanak.

De natura arteque apum et reliquis arcanis ex Vergilio

A mézet, a méhek az hármatról, a mely fákra és virágokra a levegő égről száll, szedik.

A méhek igen szüzek és tisztaságot szeretők.

A méheknek oly helyen köll méhest csinálni, a hova szelek nem érnek, mert máskép a szél nem engedi nekik bevinni méhesbe az eledelt, és ahol az juhok és kecskék nem járnak, mert azok a virágokat és jó illatu füvet rontják, leeszik, és ahol semminémü szarvasmarha nem fér s nem jár; mert az a jó füveket, pázsitokat eltíporja, és a hol gyik nem mászkál *togest gasterica*; ¹⁾ ahol a parti fecske, vagyis hüllő nem repdes; és más ártalmas madarak, tudnillik filemile.

Szeretik pedig, ha közel lehet a méheshez, a méhek az tavakat, álló vizeket, fa mohát és viz körül lévő mohat, kedvelik igen a zöld pázsitokat s a folyó patakokcsákát; az méhes előtt hasznos és méheknek kedves a pálmafa és vadolajfa, és levendula avagy rozmarin, violák, kakukfű.

Az döbbenyeken nem köll nagy szájat csinálni, mert máskép mind az erős tél, mind a nagy hévség árt a méznek.

Tiszafa ártalmas a méheknek.

Az ráknak haját, vagyis azt a felső vörös bürít nem kell a háznál tűzbe vetni, mert kidöglenek a méhek tőle, ámbár messzebb legyen is a méhes. Probatum est.

Árt a méheknek a bűdös fertő, sár, ha közel vagyon a méheshez és ahol a szózatnak visszazengése vagy az üres kőszikláknak murogása hallatszik, ártalmas.

Lilium convallium is jó, ha közel vagyon a méheshez, harangozással összehívhatni őket, mert vagy annak gyönyörű csengésétől indítatván, vagy megijedvén, mindnyájan a kepékbe vissza mennek, s elbujnak.

Hogyha a méhek egymással harcolnak, egy marok port köll közikbe vetni, megcsendesednek és visszamennek döbbönyekbe, gondolván, hogy fergeteg idő leszén.

Annakutánna, midőn megcsendesedtek, a mely seregnek vezérét rosszabbnak, s alábbvalónak láttad lenni, öld meg, hogy biába ne eméssze a mézet; s megölvén az alábbvaló királyt, elszéled a serege is és összevegyül a jó sereggel, s jó lesz az is; és az, aki jobbnak találtatott, azon a másik seregen is fog uralkodni; hogy pediglen meg is mérjed és megkülönböztessed a jót a rossztól, tudnod köll, hogy két-féle a király; az egyiknek arany punctumocskákkal fénylik a teste, és gyönyörű szemvidámitó ékes, a másik röst, csunya és széles hašu; és olyan különbség vagyon a méhekben is, mivelhogy a jó méhek kicsinyek, gömbölyük és igen fényesek, szinte ragyognak.

Hogyha észrevennéd, hogy a méhsereg tévelyeg s bolyong, csa-

¹⁾ E két esch-tót szónak értelme = „azaz gyik.“

varog, a királynak szakajtsd el a szárnyait a méhes körül, ott nem hagyják ötet.

Az kertet csinosan köll tartani.

A midőn mézet ki akarsz szedni a döbbenyből, elébb egy kis vizet szádba vévén, azt eső módon kiköpjed és füstöld meg szarvasmarhaganéjjal, bizvást hozzá férhetsz a mézhez.

Hogyha pedig félnél erős téltől, és akarnád szánni az méheket, hogy elegendő eledelük maradjon télre, mindazonáltal nyisd föl a döb-benyt és tisztítsd meg molytúl és más egyéb tisztátalanságtól és a pók-hálóktól.

NB. *Fraxinus nihil venenati sub umbra patitur.*

Ha észreveszed, hogy idegen méhek járnak a te méheid közé és lopják a mézeket, akit onnét tudhatod, ha harczolnak gyakran magukkal, tehát egy marék lisztet vess közikbe, aztán a méhes gazdákat rendre járd meg, nézd meg a méheit, meglátod, kinek a méhei lisztesek, azután estve jól tapaszd be a magad méheit és készíts tiszta edénybe friss mézet és beléje mérget; a te méheid megmaradnak, azok kidöglenek; de ha jó embered az, a kinek méhei lopni járnak a te méheid közé, ne cselekedd, hanem előbb kérjed, hogy kis mákot hintsen — fölfordítván a döb-benyt, — méheknek munkájuk köziben, mert azáltal elfelejtik a tolvajlást; ha cselekszi jó, ha nem, élj eszeddel, de hasonlóképpen a magad méheit is a tolvajlástól őrizzed és szoktasd el a máknak munkájuk közé való elhintésével.

NB.¹⁾ *A mézbe jó tenni, az olyan méheknek, akik lopnak lisztet, attul elvesznek.*

Item száraz szilvát megfőzni s levibe sör-söprüt keverni és tiszta tálkában döb-beny előtt letenni estve, vagy korán reggel, de a *magad méheit zárd be, hogy ki ne jöjjenek.*

*Rákóczi Györgynek*²⁾ erdélyországi volt fejedelemnek *nagyváradi* dominiumában fő-méhézmestere *Horkai Miklós* 34 esztendőnek elforgása alatt tett méhek dajkálásának módja és mestersége, melyet ő a maga *manuscriptumjaiban* ekképen magyaráz:

1. Szent György havának első hetiben szerdán avagy csütörtökön legyen a méhek kibocsájtása.
2. Csipés ellen meg szokta vala kenni a döb-beny száját juhtejjel.

¹⁾ A dült betűkkel szedett szavak a szövegben *títkos írással* vannak írva, melyben az a = d, e = g, i = l, o, ő = r, u = p és ü = l.

²⁾ A kézirat ezen része, rövid kivonatát képezi a folyóiratunk II. 1895. évfolyamának 57—60. lapján közölt méhészeti tanácsadónak, csakhogy ebben a fejedelem főméhészmesterét *Horti*-nak nevezi.

3. Vörös posztót tyúktojással megszokta kenni azért, hogy egészséges, erős, vidám, szaporodó, takarékos legyen a méhe.

4. Sós borral táplálta őket, és mintegy praeservatívával éleményezte őket minden megfajító, tavaszi dohos mérég ellen.

5. A kasok dugóját soha sem vetette el, hanem megjegyvezvén, ki hová való, azt a kas föliben tartotta.

6. Ha a raja elszökött, a kas dugóját leoldotta és egy üres kas eleibe czövekkel leszegezte. Visszajött neki ismét.

7. A midőn eresztett a raj, leveles ággal vizet hányt fel közéjük, s ezután annyira leszállott, hogy harmadnapig ott elült.

8. Befogván a rajt megpárájolta a kast egy kis égett borral, hogy ott ne hagyják a kast, és erősek legyenek, állandók és szaporodók.

9. Ha megtudta, hogy idegen méh hordaná mézét, egy vesszővel vagy nádszállal megdöfte és megsértegette lépjét, avagy sejtjét az olyan idegen méhnek.

10. Tavaszkor minekelőtte kibocsájtaná a méheket, úgy becsinálta kasnak a száját, hogy csak egyenkint mehetne a méh; a legelsőt megfogta, megölte és a kas előtt eltemette. Próbált dogog.

11. Medvehájjal megkenete minden köpünek a száját, és így praeserválta őket a tólvaj méhek ellen.

NB. Post festum annunciationis B. virginis vettem egy döbbenyenben méheket két szapu buzán.

II.

Anno 1770 in mense martio vettem bizonyos *Varsányi* zsellérembertül egy döbbeny méhet, aki in anno 1769 első raj volt; abból szaporodott ugyan in anno 1770.

10-a Junii in festo sanctae Trinitatis intra horam 9 et 10 kijött az első raj (A.) ezen vett döbbenyből, a második pedig

20-a mensis eiusdem Junii ugyanabból az döbbenyből, az elsőnek különbözőése (B.)

22-a eiusdem mensis Junii ugyanabból az döbbenyből jött ki az harmadik raj ante meridiem. (C.)

Die 29-a Junii in festo Petri et Pauli *Skultéti Miklós* uramtól való anyaméh bocsájtott első rajt sub signo *librae* circa horam 11-am ante meridiem.

8-a Julii azon anyaméh bocsájtott második rajt circa horam 11 a. m. sub signo *leonis*.

10-a Julii hora meridiana 12 azon anyaméh bocsájtott harmadik rajt sub signo *sagittarii*.

24-a Julii in vigilia S. Jacobi ap. szent háromságnak napján A betűvel jegyzett első raj bocsájtott unokarajt a délelőtti órákban sub signo *zodiaci leonis planeta Jovis*.

Anno 1771.

14-a Junii a *B.*-vel jelzett döbbenyből vált ki raj sub *BB.*

23-a Junii az öreg anyaméhtül Varsányi köpüből lett ismét rajom, aki tavali első rajnak helyibe ismét *A.* jelzetet kapott.

Die 24 eiusdem Junii *Skultétinak* 1770-ikbeli első raja boesájtott ismét első rajt.

III.

A gyümölcsfáknak beoltásáról.

Sokkal jobban, az kertben magból fölnevelt vad fákban, mint az mezei és erdei vad fákban az oltások.

Hogyha pedig a mezei, vagy erdei vad fákat a kertbe beviszed ültetni, olyképen ültesd, valamint ott állott, úgy, hogy az északi oldalát észak felé, délfeli oldalát délfelül fordítsad; és ugyan mélyebben ne ássad a földbe, mint mezőn vagy erdőben valának.

Melyeknek átültetéséhez sokkal jobbnak, s foganatosabbnak ítéltetik lenni az ősz, mint a tavasz; főképen október és november holnapja; ámbar ellenben némelyek vélik, s javasolják, hogy hidegebb és a naptól elrejtett völgyekben hasznosabb tavasz kezdetén ültetni.

A ki állandóságban s tartósságban akarja gyarapítani a gyümölcsös kertjét, nem elébb, hanem az új átültetésnek utána harmadik esztendőben oltsa be azt, melyhez ekképen készüljön.

1. Hogy az beoltandó ágacska esztendősen legyen, a melyet az ágaknak bogairól könnyen megkülömböztetheti.

2. Hogy a beoltandó ágacsát az első s legfelső bogja alatt messe meg.

3. Azt úgy készítse, hogy avval, a kivel be fog oltattatni, jól megegyezzen, avagyis, hogy az oltandó ágacsát helyesen beszékeztesse.

4. Amidőn az ágacska oltáshoz készítettik, és annak rendje s módja szerint megfaragtatik, azon ágacsának a belső béle meg ne sértődjék.

5. Az oltandó ágacsának héja, azon fának, melybe beoltatik, héjával megegyezzen s egyaránt essen.

6. Oltani való ágacska nem csak olyan fáról, a ki kedves és jó gyümölcsöt szokott hozni, hanem ugyan a mely egyszersmind előtte való esztendővel gyümölcsöt adott, törettessék.

7. Friss legyen az ágacska és könnyű, és a kin több szem, avagyis bimbó legyen.

8. Hogy egy, vagy legföllebb kétágu legyen.

9. Hogy napkelet felül és a fának tetejéről, vagy közép ágakról vitessék.

10. Vagy hold töltében, vagy mindjárt utánna oltassék be.

11. De nem köll mindjárt beoltani, amidőn töretik, hanem egynehány napig nedves és hideg helyen kell ötet tartani.

12. Az virágzó fáról nem köll ágat törni.

Experientia.

Lehet oltani szőlövesszöt cseresznyefácskába és az akkor hoz szőlőt, a midőn cseresznye szokott érni, de ahhoz ész és vigyázás és jeles titok is kívántatik.

Ha korán akarod, hogy a cseresznye gyümölcse érjen, hints a gyökereire meszet, avagy öntsd meg gyakran meleg vízzel s tövit, de elébb cselekedd ezt, mig nem virágzik.

Ha az uj oltott fák mindjárt második esztendőben virágzanak, a virágját korán szedd le, máskép egynehány esztendő mulva terméketlenek lesznek.

Lehet oltani cseresznyét, körtve- és almafákba, és sokkal nagyobb gyümölcsöt hoz.

Hallatlan s ritkán látott nagyságú gyümölcsöd leszen, ha az éretlen almába retekmagot avagy tökmagot teszel.

Uj oltásokat harmadik esztendőnek előtte vassal nem köll értetni, hanem kézzel és körmivel szedje le a kertészgazda s tördesse le a fa tövéből kiágazott haszontalan vesszőcskéket.

Ha észreveszed, hogy az uj oltvány fogyni s száradni kezd; nyisd föl körülötte a földet egész a tövig és uj földet hints a tövére, hogyha pedig a nagy szárazságtól veszne, gyakran öntözzed és körülkapáld.

Vigyázni kell arra is, hogy a midőn fához ganéjt adsz, a tövit ne érje, hanem elébb bőven földet adj, azután ganéjt, máskép kipárlik a töve, s gyökerei lankadástól nem gyarapodhatnak.

Az hernyókat gyümölcsfákról szedd le télben, és inkább égesd meg, mintsem tapodjad.

A fának oldalain a nagy buja erőtől guga nő, azt le kell vágni.

Ha a fa fagy, szárad, hogy kevés és nyüves gyümölcsöt terem, nyisd föl és egy-két helyen fürd meg, tölgyfaczöveket verj belé, s új földdel fedd be.

Semmiféle fát metszeni vagy nyesni ne engedj a midőn virágzik, annak ideje pedig tavasz kezdete, vagy ősz.

Az uj oltványokat nyolcz napokban husvét után, s ugyanannyi napokban pünkösöd után tehénganéjjal kend meg, nagy hasznát veszed.

Ha olyan gyümölcsfád vagy, a melyről időnek előtte hull a gyü-

möles, nyisd föl a tövit, fürd meg és abba a nyílásba spanyol-meggyből czöveket verjél, s azután jó földdel fedd be.

Avagy konkoly-füvel, a mely búza és rozs között nő, szaggasd ki tövestől, s avval kösd körül a fát.

Állani való gyümölcsöt fogytán az holdnak kell leszedni, kinek a tartó helye, vagyis kamarája észak felül legyen és függjön a gyümölcs inkább, mintsem feküdjön.

Buzában, vagy árpában legjobban lehet tartani állani való gyümölcsöt.

Az rósza őszkor is újra fog virágozni, ha a tavaszi virágjának hegyét elmeteszed, vagyis inkább a bimbójának.

Kovát avagy követ, ha alá teszed, avagy melléje rákod az erdei vagy mezei vad fákhöz, amidőn először plántáld kétszerte erősebben nő.

Ha a fa gyümölcs hozásban kifárad, vagyis ha terméketlen, a töveit hasogasd meg, kövecskéket tégy beléjük, hogy a hasított töve össze ne nőjjen.

Ha akarod, hogy nagyobb és vastagabb gyümölcsöt hozzon a fa, bor-söprüt önts a gyökérre.

Ha gyümölcsfát dajkálni és segiteni akarod, korpát és d(isznó) g(anéj)t adj melléje.

Gyakor boro(ná)llás és haszontalan ágaknak nyesése s elmetélése igen hosszabbítja a fának tartósságát s állandóságát.

Legjobb a gyümölcs, a fának alsó ágain.

NB. Mandolafát nem köll nyesni, máskép keserü magja lészen s egyszersmind ha nem páros, kivész.

NB. Kigyó körül, ha egy helyben fekszik, hogyha esztendős mogyorópálcikával kerekét húzol, semmi úton, módon ki nem megy belőle.

Az hangya a sebesen nevelkedő oltoványkákat nagyon rontja s föl mászik reá, azokat le kell rázni és a vastagját alul vagy két helyen vörös krétával meg kell köröskörül krétázni.

Eredetije a M. Nemz. Muzem kéziratárában, Fol. Hung. 436. jelzet alatt.

Közli: *Hörváth Sándor.*